

Kozma Andor egy betiltott verse. Kozma Andor (1861–1933) az Arany János és Ady Endre közötti korszak költő-publicista nemzedékéhez tartozik. Marcaliban született 1861. január 12-én, apja leveldi Kozma Sándor (1825–1897), hazánk első királyi főügyésze, a független magyar ügyészség megalapítója. Iskoláit Pápán (1869–1871), Felsőlövön és Budapesten végezte. Pápán egy évig a református elemi iskolába járt, majd 1870/71-ben a gimnázium első osztályos diákja lett. Bocsor István (1807–1885) kollégiumi tanár házában lakott, mert Bocsor felesége, Kozma Alojzia a nagynénje volt.¹² Egyik életrajzírója megjegyzi, hogy *„jellemének fejlődésében aztán igen nagy része van ennek a pápai Bocsor-háznak, amelynek hosszabb ideig maradt lakója. Jellemző Kozma Andorra, hogy legtöbbet nem papírokból, könyvekből, hanem embe- rektől tanult. Így különösen Bocsornétól. A messze földön híres, bölcs asszony a magyar kálvinizmusnak lényeges eszményeit erősítette Kozma Andor lelkében: a végtelen tisztességet és erkölcsi józanságot. (...) A tiszteleten át szerette meg Bocsornét. A szereteten át tanulta meg tisztelni Bocsor Istvánt, a nagy tudóst, a ház urát.”*¹³ 1879-től jogot hallgatott a budapesti egyetemen, majd 1885-től az Első Magyar Általános Biztosító Társaság tisztviselője lett. Első versei a *Borsszem Jankóban* jelentek meg. 1893-tól a Kisfaludy Társaság, 1901-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1920-tól rendes tagja. 1886–1890 között Miskolcon élt. Első verseskötete 1888-ban került sajtó alá *„A tegnap és a ma”* címmel. Gyulai Pál szigorúan, de tehetségét elismerve írt róla a Budapesti Szemlében (1889). 1900-tól európai utazásokat tett (Finnország, Oroszország, Dánia, Anglia, Németország stb.), majd 1910–1918 között Tisza István híveként a lipcsei kerület országgyűlési képviselője lett. Tekintélyes fővárosi lapoknak volt munkatársa, pl. a *Pesti Hírlapban*, majd *Az Újságban* *„Koboz krónikája”* címen éveken át versbe szedve mondta el a hét jelentősebb eseményeit. Trianon után egyre magányosabbá vált, baráti kapcsolatban csak Vargha Gyulával állt. Levelezésükre a nemzeti katasztrófa árnyéka vetült. 72 éves korában, 1933. április 16-án halt meg Budapesten.

Kozma Andor egyike legvirtuózabb verselőinknek, *„érezni, hogy maga is élvezi előadása lendületes elevenségét, rímelése ötletességét, dúskálását népi szó-*

¹² Kozma Alojzia Kozma Sándor nővére volt. — A ház falán Bocsor István, Kozma Sándor és Kozma Andor emléktáblája ma is megtalálható. Bocsor István alakját egyik leghíresebb versében, *„A carthagói harangok”*-ban örökölte meg.

¹³ MERÉNYI Oszkár: Kozma Andor. Adalékok és tanulmányok a költő életének és műveinek ismertetéséhez, a költő posthumus verseskötetével. Kaposvár, 1941. IX–X. (Csurgói Könyvtár XVI.)

kincseben, újságírói és szaloni szavakat fesztelenül beillesztő gazdag nyelvében, de versei többségét meg lehetett volna írni prózában is. Hiányzik belőle az élet titokzatosságának átérzése, amelynek kifejezése pedig a költészet egyik létjoga. Alig van dallamosabb költőnk, de egyike a legkevésbé zeneieknek. Gyakran művészi, de szinte sosem költői.”¹⁴ Kozma egyik erőssége a satíra iránti érzék, amellyel nem társadalmi rétegeket, inkább egyes embertípusokat gúnyolt ki. Nyelve megőrizte a gazdag vidéki ízezt, azonban fesztelenül használta a nagyvárosi zsurnaliszták szókincsét is. „A népnemzeti iskola folytatója abban is, hogy mint költőt elsősorban a külső világ érdekli: a politikai események nem kevésbé, mint a társadalmi jelenségek. (...) Alkalmi költőnek tartotta magát s az is volt, nagyobb mértékben, mint bárki, de az alkalomra többnyire nem lírailag, hanem epikailag: a látott dolognak vagy személynek lehetőleg egy kis történet keretében való bemutatásával reagált.”¹⁵

Gyűjteményünk könyvtárában Kozma Andor legtöbb műve megtalálható, néhány ezek közül dedikált példány, az író maga ajándékozta kedves iskolájának. E művek között van két, néhány oldalból álló nyomtatvány, könyvtári kötésbe egybekötve. A B I. 954b. jelzetű (210×140 mm) példányon a szerző nemcsak a nevét és az ajánlást írta a jobb felső sarokba, hanem a költemény keletkezési körülményeit, sorsát is röviden összefoglalta. A kéziratos bejegyzés a következő: „Felolvastam a Kisfaludy társaság 920 II/8 ünnepi ülésén. A cenzúra letiltotta. Valaki, nem tudom, ki, mégis kinyomatta s küldött belőle nekem 10 példányt. Egyet íme, küldök belőle a pápai diákoknak. KA.” A negyedik lap alján olvasható az impresszum: „Besskő Budapest, IX., Rákoss-u. 1.” A verset tehát, amelyet a cenzúra betiltott („A táltos álma”) kis példányszámban, engedély nélkül nyomtatták ki. A trianoni országcsönkítést látomásszerűen megéneklő költemény 1920. február 8-án hangzott el, a gyalázatos békét pedig június 4-én irták alá. Mondhatjuk, előre látta, mi fog történni az országgal. „Ezzel számára egész világ omlott össze, mindaz, ami a magyar életben öröm és büszkeség volt számára.”¹⁶ Kozma Andor tehát, ki egy levelében „holtig pápai diák”-nak nevezte magát, elküldte a titokban kinyomtatott verset a pápai kollégiumnak. Az akkori igazgató, Faragó János (1865–1944) úgy döntött, hogy a művet a diákság kezébe adja: utasította tehát a Főiskolai Nyomdát (1838–1949), hogy változtatás nélkül nyomtassák ki a költeményt. Ennek a nyomdaterméknek egy példánya kolligátumunk másik, B I. 954ba. jelzet alatt nyilvántartott darabja. Ennek végére Pongrácz József (1885–1963) főiskolai könyvtárnok kézírással a következő megjegy-

¹⁴ KOMLÓS Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig. (2. jav. kiad.) Bp., 1980. 247.

¹⁵ KOMLÓS 1980. uo.

¹⁶ SCHÖPFLIN Aladár: Kozma Andor. = Nyugat, 1933. 9. sz. 547–549.

zést fűzte: „A főgimnázium tanulói közt való szétosztásra kinyomatta Faragó János főg. igazgató. Ő adta e példányt. P. J.” Így került tehát Kozma Andor betiltott verse a pápai diákok kezébe.

„A táltos álma” további sorsáról még meg kell jegyeznünk, hogy a költő életében egyik kötetében sem látott napvilágot. Merényi Oszkár 1941-ben felvette a poszthumusz versek közé¹⁷ – valószínűleg nem tudhatott az 1920-as titkos, illetve pápai kinyomtatásról. Azzal a szándékkal adjuk ismét közre hogy Kozma Andor személyét és költészetét a feledés homályából kiemeljük.

¹⁷ MERÉNYI 1941. 66–68.

A táltos álma

Nagy műve teljes hős Árpád vezérnek,
 A honszerző hadak pihenni térnek.
 A Kárpát-fallal védett ős lapályon,
 Sátorfalukban csöndes mély az álom.
 Karámban a lenyergelt paripák,
 Hátukra holnap szántó rak ígát.
 A harcnak vége, jó a munka-kezdet –
 És erre is elszánt a büszke nemzet.
 A daliák még az éjet átalusszák,
 Holnap ekével feltörik a pusztát.
 Hatalmas lélegzésük száll s dagad,
 Libbentgeti a sátor-vásznakat –
 E kívül semmi mozgás, semmi nesz...

De most kiáltás támad... Halld mi ez?
 A mint dörög, víjog, süvölt,
 Megreng belé az ég, a föld –
 És minden sátor fölriad,
 Talpon a marcona hadfiak:
 – Hol a kopja? ... az íj? ... hol a vas?
 Ki üvölt? ... ki rival,
 Mint téli vihar?
 A táltos, a látó, a javas!
 Ott magasul fel a sátra előtt...
 Halld! ... Szent, amit ő mond... Érted-e őt?

Nyergeljete! ... Iszonyú álmod láttam,
 Egy teljes évezert álmodtam át.
 Megálltuk hősie, bár nem hibátlan –
 S aztán: ebek fogára adtak minket,
 Utódainkat, véreinket,
 Mert becsülettel védtük a hazát.
 Nyergeljete! ... Mi másnak még titok,
 Azt láttam én s az jönni fog.
 Minő jövő... Nyugság mily kevés!
 Örökkön élet és halál között
 A sorsunk ezredévi szenvedés,
 Nemes fajunk szüntelen üldözött.
 Testvértelen, rokontalan, –
 Jaj annak, aki maga van!...

És mégis él, bár folyton ömlik vére,
Árpád szerezte földjén úr marad:
Növeszti ész, erő és akarat,
Elér a rég várt jobb kor küszöbére,
Második évezerbe kezd – ...
És ekkor – óh nyergeljete!
Nyeregbe mind! – én láttam ezt:
A sorsa elvégeztetett.
Földjét elosztják, kifosztják házáat,
Magát ebeknek adják, meggyalázzák –
S így vesztik el az ősi nemzetet!

Ez végzet! ... ez másithatatlan,
Ezt láttam én szent kábulatban,
De most – szentségtörő vagyok!
Ha százszor végzet, én elébe vágok:
Gyujtsuk fel inkább az egész világot!
Nyergeljete! ... Nyeregbe magyarok!
Nem győzhetünk, – ki győzhet végzetén?
De mit a végzet most nekem!
Meg kell előznünk, mondom nektek én:
Nyergeljete! ... s szilaj gyors méneken
Induljatok, száguldjatok –
S ne kiméeljétek az ádáz nyugatot!...

Óh, mert nyugat, a szóval istenes,
Szívben kegyetlen, rossz, kaján.
Nem érti meg, mi szép, mi jó, nemes,
Mirajtunk napkelet fáján.
Irigy reánk, mint a tűzok a sasra,
Gyors szárnyalásunk megremegteti –
S egy vértetetlen jó magyar lovasra
Kevés tíz talpig-vas lovag neki.
Kiölne minket már ma is, ha tudna,
A hogy kitúr nemes füvet a dudva –
Pedig – én láttam! – lesznek még idők,
Mikor tatár és török ellen,
Vagy ötszázévi véres küzdelemben,
Magunk vesztére, csak mi védjük őt.
Óh, bár ne tennők!... a nyugati hála
Mégis csak az lesz ezer év után:
Nyugat ítél bennünket rongy halálra

Gonoszul és bután.

Nyergeljete!... Ezt nem szabad megérnünk,
 E végzet ellen én fellázadok.
 Hadd folyjon el már most a vérünk,
 Ne lássunk több évszázadot!
 Ne lássuk az évezred fordulását,
 Mikor, hálából, sírunkat megássák,
 Ne éljünk hosszú, kínos életet!
 Haljunk meg inkább hőskül hamar, –
 Lopjuk meg így a végzetet.
 Legyen borzalmas emlék a magyar,
 Ne ronggyá tépett volt-nincs, megvetett!
 Gyilkos haragra keljete!
 Nyergeljete!

Nyergeljete!... Mi nem voltunk vadak,
 De most: legyünk!
 Nyergeljete halálraszánt hadak!
 Vagy itt ér minket késő szégyenünk.
 Nyergeljete! és ne feledjete
 Tömött puzdrákat, rúgós íjakat,
 Húrt, mely feszül, de nem szakad:
 Vigyete csóvát, lángszövétnete,
 Mindent, mi öl, mindent, mi gyújt
 Mindent, mi villámként lesajt!
 Nyergeljete! Száguldjate,
 Mint őrzögő agyban a gondolatok,
 Mint dühödött szívben az indulatok, –
 A végzet ellen csatára szállva,
 Életet utálva, biztos halálba, –
 De meg kell rázni gyilkos nyugatot!

S ha mégis, undok végzetünk erősebb
 S bár gyorsabb, szebb halálért nyargalunk,
 Hiába lesz a veszte annyi hősnak,
 Mégis marad még írmagunk –
 Ha mégis meg kell érni nemzetünknek
 Az álom-jóslat minden kínjait,
 Évezredes zord szenvedéseinket
 S azt, hogy nyugat szégyenhalálra minket
 Hitvány kutyák elé hajt:

Én akkor is, bár mint dicsőült lélek
 Régen Hadúr mennysátorában élek,
 Szent örületre gerjedek –
 S a fellegekből is alákiáltom
 Ádáz nyugatra minden átkom,
 S a magyarokra, hogy – nyergeljete!

KÖZLI: MEZEI ZSOLT

Márton Gábor református esperes méhészeti szakkönyvének kiadása és olvasói.

A Pápai Református Könyvtár őrzi Tóth Ferenc¹⁸ dunántúli református püspök könyvhagyatékát, amelyben 402. leltári szám alatt található Márton Gábor¹⁹ református prédikátor *Gazdaságos méhtartás* c. könyve.²⁰ A könyv címlapjának belső oldalán olvasható possessori bejegyzés a gyarapodás módjára is fényt vet: „A Tisztelendő Szerző ajándékából bírja Tóth Ferenc”.

A gróf Amade Antal zalai főispáni kormányzónak és Zala vármegye „Karjainak és Rendjeinek, mint a' Közjó' és hasznos igyekezetek' hív pártfogóinak buzgó előmozdítóinak” ajánlott kötet azért is figyelemre méltó, mert a végén 16 számozatlan nyomtatott oldalon tartalmazza az előfizetők névsorát. A kötet egyik fejezetéből rekonstruálható létrejöttének története is.²¹

1815. október 9-én egy tekintélyes kiküldöttség jelent meg Köveskálón Márton Gábor református lelkésznel, hogy jelentést tegyen méhese állapotá-

¹⁸ Tóth Ferenc (1768–1844) földművelő szülők gyermekeként Vörösberényben született, a debreceni református kollégiumban, majd a göttingeni egyetemen végezte tanulmányait, 1801-től a pápai kollégium teológia professzora, 1817-től a dunántúli egyházkerület jegyzője, 1827-től haláláig püspöke. Tankönyvei, prédikációi, egyháztörténeti munkái révén is ismertté vált. Munkáit felsorolja: SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. XIV. Bp., 1894. 368–371.

¹⁹ Mándi Márton Gábor (1775–1848) Pápán tanult, Csurgón tanárkodott, 1810-től köveskáli (Zala vm.) református prédikátorkont szolgált. 1841-től haláláig a veszprémi egyházmegye esperese; egyházkerületi tanácsbíró, zalai táblabíró volt. Vö. SZINNYEI: i. m. 729–730. ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. (3. jav. és bőv. kiad., szerk.: Ladányi Sándor) Bp., 1977. 392.

²⁰ Ismertetése: „L–r”: Jegyzés A' Gazdaságos Méhtartás Recenziójára = Tudományos Gyűjtemény, 1817. IX. 106–113.

²¹ MÁRTON Gábor: *Gazdaságos méhtartás*. Győr, 1816. 232–243. Az iratmásolatokat közlő XV. rész címe: *Tekintetes Nemes Szala Vármegye' Tekintetes Kiküldöttségének Jelentése a' gazdaságos Méhtartás megvívásáról*. A jelentést Zala Vármegye 1815. november 8-i közgyűlése 2007. szám alatt tárgyalta.